

ЛИСТИ ДО ПЕТРА КУРІННОГО: АНТОЛОГІЯ БУДЕННОГО В МІЖВОЄННОМУ МІСТІ

Анна ЯНЕНКО

*Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник,
вул. Лаврська, 9, 01015, м. Київ, Україна
e-mail: pudovkina@ukr.net*

До наукового обігу залучено “живі” замальовки буденного предметно-просторового середовища існування інтелектуала в міжвоєнному місті, що закарбувалися у листах, надісланих Петрові Курінному, музейнику, археологу, етнографу й організатору науки, фундатору й першому директору Історичного музею Уманщини та очільникові Лаврського музею культів та побуту (з 1926 р. Всеукраїнського музейного городка) в Києві. Адресанти розповідали про щоденні проблеми, просили допомоги, клопотали про покращення побуту тощо. У повідомленнях, які отримував очільник музейної інституції від друзів, колег та/або знайомих, зафіксовано, передовсім, відголоси житлової кризи міжвоєнного міста та спроби вирішити “квартирне питання” через прилаштування нежитлових приміщень. Дописувачі згадували про поточні ремонти й умеблювання приватних помешкань і робочих місць, вологість і низькі температури осінньо-зимового періоду, справи з опаленням та іншими комунальними послугами. Часто розповідали про проблеми зі здоров’ям, спричинені як неідеальними умовами життя/праці, так і непорозуміннями в колективі тощо.

Зазначено, що вагомою перевагою міського простору була можливість тримати руку на пульсі подій професійного життя, спілкуватися з колегами в (не)формальній атмосфері. Академічній мобільності науковців сприяла можливість квартирувати у Лаврському музеї (Всеукраїнському музейному городку) під час наукових відряджень.

У листах до П. Курінного відображення знайшли такі щоденні практики представників інтелектуальної спільноти, як відновлення сил у відпустках, а також спілкування в родинному й професійному колах. Водночас адресанти закарбували своє складне матеріальне становище, фінансові проблеми, брак харчів. Детальний розгляд листів до П. Курінного крізь мікроісторичну оптику уможливує подальші контекстуальні студії з історії інтелектуального співтовариства в міжвоєнному місті.

Ключові слова: Петро Курінний, інтелектуальна спільнота, повсякденне життя, житлові проблеми, історія археології, місто, УСРР, 1920–1930-ті роки.

Звичний плін життя в його реально-практичних формах, щоденні практики, звички, поведінка, предметно-речове оточення людини, матеріальна сторона буденності значною мірою детермінують людське життя, впливають на внутрішній світ особистості, стають тлом реалізації життєвих планів і проєктів, розвою стосунків. Ці буденні/побутові деталі, суб’єктивні/особистісні барвники, що уможливають системне й динамічне бачення історичного процесу, життєві проблеми та їхнє осмислення тими, хто живе чи жив поруч, відкривають сучасним історикам гуманітаристики широкий дослідницький простір.

Сучасний історіографічний процес уже має приклади реконструювання повсякденного життя на теренах України за різних часів, зокрема цілісну картину приватного існування інтелігенції в контексті історичних подій 1920-х років запропонувала О. Коляструк [Коляструк, 2010; 2015]. Належне місце у вельми репрезентативній джерельній базі студіювання буденного (офіційні й неофіційні письмові й усні свідчення, зображально-візуальні, літературні, лінгвістичні, культурологічні матеріали тощо) посідають джерела особового походження –

щоденники, мемуари, епістолярії, де зафіксовано між іншим емоційну складову діяльності індивіда, повсякденні турботи, тривоги, надії людей досліджуваної епохи. У фокусі мікроісторичної оптики листування інтелектуалів 1920–1930-х років дає змогу роздивитися, якими повсякденними людськими потребами керувалися адресанти/адресати, як намагалися полегшити життєдіяльність свою та своїх близьких, як прагнули захистити і покращити цей свій світ.

Мета розвідки – залучення до наукового обігу “живих” замальовок буденного предметно-просторового середовища існування інтелектуала в міжвоєнному місті, що закарбувалися в листах, надісланих Петрові Курінному (1894–1972), музейнику, археологу, етнографу й організатору науки, фундатору та першому директору Історичного музею Уманщини (з листопада 1917 р.) та очільнику Лаврського музею культур та побуту (з 1926 р. Всеукраїнського музейного городка (ВМГ)) у Києві (1924–1933). Принагідно зауважимо, що листи, що відклалися у особовому фонді П. Курінного Наукового архіву Інституту археології НАН України вже опинялися у фокусі наукових студій: Г. Станиціна на підставі епістолярію відтворила сторінки родинної історії Курінних [Станиціна, 2007], Олександр і Марина Прині залучили до наукового обігу листи Бориса і Олександра Якубських до Петра Курінного [Принь О., Принь М., 2015], А. Яненко – І. Олексієва [Яненко, 2019а], Б. Пилипенка [Яненко, 2019], О. Михайловського [Яненко, 2016], О. О. Романова – С. В. Доніча [Романова, 2019], на підставі листування частково висвітлено питання кадрової політики у Лаврському музеєві культур та побуту [Яненко, 2019] тощо.

Однією з болючих проблем повсякденного життя 1920–1930-х років для представників розумової праці було забезпечення житлом, адже потужні процеси урбанізації об’єктивно зумовили житлову кризу в УСРР [Коляструк, 2010, с. 257, 266]. Інтелектуали вживати всіх можливих заходів для отримання бажаних квадратних метрів, зокрема зверталися до посадовців із відповідними повноваженнями. Петро Курінний як очільник установи міг давати дозволи на розселення мешканців у квартирах Домоуправління Лаврського музею культур та побуту і теренах націоналізованого Києво-Печерської монастиря [Олексюк, Моргун, 2010, с. 162]. Тож адресанти часто-густо зверталися до директора музейної інституції щодо вирішення “квартирного питання” ресурсами приміщень Києво-Печерської лаври, де в міжвоєнний час мешкало чимало представників інтелектуальної спільноти: сам директор Петро Курінний із сім’єю, заступник директора з господарських питань Іван Олексієв (1879–?), завідувач нумізматичного відділу ВМГ Валентин Шугаєвський (1884–1966), завідувач Музею архітектури ВМГ Іполит Моргілевський (1889–1942), працівник Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК) Михайло Рудинський (1887–1958) із сестрами, директор Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка в Києві (ВІМіШ) Ростислав Заклинський (1877–1974) [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 20–21] та ін. 1924 р. тут оселився художник-бойчукіст і реставратор Микола Касперович (1885–1938), який у 1927 р. зробив невдалу спробу переїхати з родиною до Криму, у той час, як його квартиру віддали реставраторові ВМГ Костеві Кржемінському (1893–1937). 1928 р. М. Касперович повернувся до Києва і змушений був знову клопотати про надання йому помешкання. Про що 24 липня 1928 р. П. Курінному листовно повідомляв І. Олексієв: *“Коло 3^х годин дня на обрії канцелярії з’явився Мик. Ів. Касперович. «Кавказ» луснув; дорого, холодно (в ночі), і т. ин. і т. ин. Родина його поки що у Київ ще не вступила, а отаборилася у Боярці. Кость Іполітович [Кржемінський] в розпачі. Плити і залізни грубки Кашперівської архітектури знесено. Натомість стоять побудови стилю Кржемінського... [М.] Касперович, здається досить ясно зазначив, що він нічого не має проти осадження на старому (підновленому) попелищі. Принаймні, Кост. Іпол. рішуче відтіля тікає”¹* [Яненко, 2019а, с. 395].

На початку 1930-х років Стефан Таранушенко (1889–1976), мистецтвознавець, дослідник архітектури й музейний діяч, повідомляючи про можливий переїзд до Києва з тодішньої

¹ Тут і далі цитати подано мовою оригіналу зі збереженням усіх орфографічних і стилістичних особливостей.

столиці Харкова, також звернувся до Петра Курінного у справі “приватного порядку”: *“Може випадково прочуєте про підходяще для мене помешкання, то не відмовте тоді повідомити мене про це”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 45, арк. 13].

Збереглося два листа щодо “квартирного питання” від Анастасії Рокицької (1886–1963), завідувачки відділу загальної мікробіології Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН. 7 липня 1930 р. вона писала П. Курінному: *“Очень прошу Вас разрешить мне получение квартиры на территории Музейного городка. В Киев перевелась из Ленинграда в марте 1929 г. и с тех пор живу в своей рабочей лаборатории и за невозможности найти себе подходящую жилплощадь. Обращения администрации И[нститу]та к Гор. Совету с просьбой оказать содействие до сих пор остаются тщетными. Такое положение вещей заставляет меня принять меры к обратному отъезду в Ленинград, где я имею возможность получить жилплощадь, необходимую для элементарных условий существования. К сожалению, с возвращением в Ленинград, приостановится ряд начатых экспериментальных микробиологических работ, необходимых Украины”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 17–17зв.]. 5 вересня того ж року дослідниця нагадала: *“...позволяю себе побезпокоить Вас моей старой просьбой относительно квартиры на территории Музейного городка в Лавре. Буду Вам безконечно обязана, если потрудитесь уведомить меня...”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 23–23зв.].

Музейний діяч і пам’яткоохоронець Марко Вайнштейн (1894–?), який мав очолити Всеукраїнські художньо-реставраційні та репродукційні майстерні (утворені внаслідок реорганізації 1931 р. Лаврських реставраційних майстерень) та переїхати з Чернігова до Києва, 27 липня 1931 р. звертався до П. Курінного: *“Дуже прошу Вас не забути мого прохання щодо приміщення для мене в Лаврі... природньо, що я не можу не турбуватися за приміщення в Києві, тому прошу Вас допомогти мені в цьому. Коли б були дві кімнатки, мене б це цілком задовольнило...”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/10, арк. 7–7зв.].

У 1934 р. житлові труднощі виникли в Тодосія Мовчанівського (1899–1938), археолога, музейника, пам’яткоохоронця, який на той час працював у Бердичівському заповіднику (колишньому кляшторі-фортеці “босих кармелітів”), запрошеного на роботу до відділу феодального суспільства Секції історії матеріальної культури (СІМК) у Київ [Інститут археології..., 2015, с. 518–519]. Зарадити колезі намагався Федір Козубовський (1895–1938), археолог, музейний діяч, заступник голови президії СІМК, який на початку 1934 р. написав Петрові Курінному термінового листа: *“Тов. Мовчанівський 24/II виїздить з родиною з Бердичева до Києва. Дуже просить Вас надати йому 2 кв. для приміщення, хоча і тимчасового”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/24, арк. 1].

Життя в будівлях колишнього монастиря цілком відповідало тогочасним умовам міського існування інтелігентів у не облаштованих для житла приміщеннях [Коляструк, 2010, с. 267]. Остаточо вирішити “квартирне питання” було неможливо навіть через тотальне “перетворення” нежитлової площі на житлову, адже приміщень потребували не лише люди, а й цілі установи. 23 липня 1928 р. заступник із господарських питань повідомляв директорів: *“...для всіх мешканців 2-го поверху 24 корпусу² треба дати квартири в Заповіднику. Становище наше в цьому відношенні дуже скрутне. Треба переселити 21 квартиру, а наш житловий фонд ледве нараховує 12–13 квартир, да і ті здебільшого на 1 душу (2 кв. саж.³), а в 24^{му} корпусі живуть переважно сімейні і з великою площею...”* [Яненко, 2019а, с. 394]. 4 серпня того ж року І. Олексієв принагідно згадав і про принципи оцінки та пріоритетного розподілу помешкань: *“Вже більш тижня працює «кваліфікаційна» квартирна комісія з 2^х членів М[іської] Ради (т. Субота і Дрейденг), сан[ітарного] лік[аря] Соколовського, мене і коменданта. Працюємо вже 5^й день після обіда по 4–5 годин. Обходимо лише монашеські приміщення та вільні до розподілу квартири. Сьогодні здається обхід закінчимо. Комісія ділить квартири на*

² Аптека. 1928 р. ухвалене рішення передати приміщення у відання ВУАН для перенесення сюди Музею українських діячів науки та мистецтва.

³ Близько 9 м².

3 категорії – 1^а цілком придатна для розміщення осіб трудового стану, 2^а, що буде придатна до такого розміщення після переведення певного ремонту. 3^а – приміщення, що для трудового стану зовсім непридатне, і може бути заняте «нетрудовим елементом». Заключення роблять члени М[іської]Р[ади] і сан[ітарний] лікар. Значну частину монаш[еських] квартир віднесено до 3^{ої} категорії. Разом з тим оглянуто багато приміщень, що мають вікна, іноді і грубки, але ж що не використовувалися для житла (майстерня Неділька, де кілька комор, великі пусті прохідні кімнати то що) і ці приміщення теж віднесено до 3^{ої} категорії. Кваліфікацію квартир довелося вже практично використати. Для нашого планового розміщення (24 к[орпусу] і квартир співробітників) вже намічено до 10 монаш[еських] квартир 1^{ої} категорії, а їм запропоновано буде заняти вільну площу 3^{ої} категорії... З вільною площею дуже стужно...» [Яненко, 2019а, с. 395].

Якісний бік житлової площі хвилював представників інтелектуальної спільноти не менше, ніж сам факт наявності помешкання. Павло Потоцький (1857–1938), збирач старовини й музейник, за сприяння якого його ж приватна колекція 1926 р. стала власністю України відповідно до угоди, укладеної з Народним комісаріатом УСРР, мав оселитися на теренах колишньої Києво-Печерської лаври – у корпусі № 6 співаків митрополичого хору. Напередодні переїзду з Ленінграда у грудні 1926 р. він намагався з'ясувати якомога більше нюансів щодо очікуваних побутових умов: «... и в отношении предназначенной мне квартиры – где она находится? Сколько комнат, отопление, освещение, водопровод, уборная и др. (кухня). Мне не хотелось бы жить в Певческом корпусе до его освобождения от жильцов. Те помещения, которые ныне назначены, есть ли временные или постоянные? и что предвидится в будущем» [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 41, арк. 1зв.].

На початку серпня 1928 р. на незадовільні житлові умови П. Курінному скаржилася Є. Потоцька: «Дело в том что Иван Николаевич [Олексієв] дает мне комнату в 2 сажни, когда я была одна и я не в состоянии в ней поместиться. Самое главное сундук не войдет, в коридоре украдут, так нельзя ставить и 2 чемоданчика не входят. Теперь же я вдвоем и поэтому прошу Вас разрешить дать комнату побольше. Я не настаиваю на [той] комнате в одно окно № 60 внизу 24 корпуса. Но только не пожалейте, дорогой, для меня одинокой бедной побольше комнаты. Вы один только можете разрешить и Вам и Вашей семье воздастся за это. Не откажите, осчастливьте. Я так горюю, что спать не могу...» [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 4].

Утім деяких працівників цілком задовольняли «лаврські» помешкання. 29 липня 1927 р. І. Олексієв повідомляв: «Ол. Ів. Баланіну⁴ оселили на II поверсі електростанції – квартирою цією вона дуже задоволена» [Яненко, 2019а, с. 389].

Житлові й робочі приміщення потребували поточних і капітальних ремонтів, догляду й відповідного пристосування. Про ці буденні клопоти директора Лаврського музею (ВМГ) часто інформував його заступник. Улітку 1927 р. І. Олексієв писав: «гадаємо приступити до починки ринв та латаття дахів», «устаткували електрику у [П.] Потоцького⁵, ремонт 30^о корпусу⁶ – побілка закінчується; Іполит Владиславович [Моргілевський] відмовився від кольорового фарбування стін і обмежується побілкою з ультрамарином», «для схоронення стилю 18 віку... Ремонт [Економічного корпусу] полягатиме лише в перетірці стін, стелі, побілці, кольоровці та пофірбуванню долівок та вікон. Кость Васильович [Мощенко] отстоює також незмінність кахльових грубок лише з перевіркою їх теплоємкості. Кольоровка як для робочого приміщення та ще й при невеликій площі вікон, буде ясных тонів». У листах 1928 р. заступник із господарських питань звітував: «заклали товстими ґратами вентилятор-лазейку біля Михайлівської церкви», «заклали два вікна на драбині цінного відділу (трошки зменшили

⁴ Олександра Баланіна з 4 червня 1927 р. почала працювати у ВМГ на посаді технічного робітника, у подальшому обійняла посаду лектора [Гришин, 2002].

⁵ Йдеться про корпус № 6 (келії клірошан).

⁶ Іконописна школа та майстерня. У цьому корпусі діяв Музей архітектури ВМГ.

небезпеку!)"⁷, "ходили ми вдвох з В. А. Шугаєвським до водоканалу – страшні там бюрократи сидять, від підводки водогону до 20к категорично відмовляються, здається тут справа безнадійна", "в кожному разі проводку водогону буде розпочато, а деталі буде погоджено по Вашому приїзді"[Яненко, 2019а, с. 389–390, 392–393, 397].

У питанні умеблювання приватних помешкань містяни в 1920–1930-х роках загалом були невибагливими. 28 грудня 1926 р. І. Олексієв, повідомляючи про приїзд на постійне проживання й роботу до Києва, писав: "Дуже прошу дати розпорядження підготувати 2 кімнати і поставити мінімально необхідну меблю – стіл, 2 стільці, ліжко... умивальник"[Яненко, 2019а, с. 388].

Певна "меблева" скрута відчувалася щодо робочих приміщень. 6 лютого 1925 р. Г. Іванець, вчений секретар ВУАН, звертався до П. Курінного із проханням видати з Лаврської бібліотеки "З дюжини стільців та два столи"[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/4, арк. 1], а 29 липня 1931 р. у листі-рапорті С. Глеваський згадував, що відповідно до доручення ВМГ "вітальні для чужоземних туристів" мали устаткувати меблями XVIII ст., що належали ВУАН й перебували в користуванні ВУАК [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/18, арк. 2].

Постійною бідою робочих приміщень та осель, із якою стикалися інтелектуали-мешканці більших та менших міст, були холод й вогкість. Микола Біляшівський (1867–1926), археолог, мистецтвознавець, музейний діяч, який працював і жив у будинку Першого державного музею (згодом ВІМіШ) у листі від 1 січня 1924 р. скаржився: "... почався холод (музей не опалюється, хоч і є паливо – попсовано отоплення) – не можна розкластись – усі залізли в нори"[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 56а, арк. 148]. Історик, археолог-нумізмат, працівник Лаврського музею Василь Ляскоронський (1859–1928) 11 вересня 1925 р. згадував про дощі й "сиру" погоду, що завадила засклити вікна у відділі [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/20, арк. 2]. 5 серпня 1927 р. історик-архівіст Володимир Міяковський (1888–1972) наголошував на необхідності чимшвидше закінчити улаштування архіву на території ВМГ: "... бо в жовтні, при можливій ранній зимі, вже не можна буде працювати в холодному приміщенні"[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/6, арк. 18зв.].

Узимку 1931–1932 рр. із "температурною" проблемою зіткнувся й завідувач Уманського історичного музею Кость Петичинський (1888–?): "Хуже всего то, что Музей не отапливают. Куда я только не ходил, к кому не обращался, какие ни приводил доводы, везде отказ!"[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 37, арк. 4]. В іншому листі зі "священного города Умань, мартабря⁸ 31 – 1932 р." він писав: "Кожного вихідного дня приходить [Василь] Стефанович. Він нас любить, але бідолага не витримує і через те ніколи не сідає, а через півгодини починає тремтіти зубами і тікає. Не стойка людина і тому в Музейні робітники не годиться"[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 37, арк. 7зв.].

До незадовільного опалення часто-густо долучалися проблеми з іншими комунальними послугами. 18 лютого 1932 р. Борис Пилипенко (1892–1937), художник, мистецтвознавець, етнограф і музейний діяч, звертався до Петра Курінного в "персональній" справі: "... я користувався електрикою на одну лампу з умовою що полагоджу справу користування з комгоспом. Проте Комгосп з 15/Х – вже ніяких установок включати не дозволяє і поки що справа і через СНР – вперед не посунулася. Я претензій ніяких не маю в тому що за розпорядженням господарчої частини ВМГ – провод у мене перерізали й світ виключено... Але зараз у мене захворіла дитина й лікар рекомендує терміново вжити синього світу. Я просив-би Вас, хоть на декаду включити мені світ бо в додаток і нафта при безсонних ночах – важко відбивається на умовах оточення хворої"[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 56а, арк. 168].

⁷ Відділ/секція/фонд металу й каміння ВМГ частково розміщувався на хорах Благовіщенської церкви. Керував відділом П. Курінний.

⁸ Ймовірно, автор іронізує з приводу низьких температур у березні, об'єднуючи назви місяців "март" і "декабрь".

Незадовільними умовами щоденного життя можна пояснити чимало згадок про проблеми зі здоров'ям, що з ними стикалися інтелектуали та члени їхніх родин. 1 січня 1924 р. М. Біляшівський, розповідаючи про справи в музеї, згадував: *"... йде робота по упорядкуванню музею – от де головний прибуток, який для мене просто рятунок від моєї хвороби, що має – як видно, чисто нервово-психічний характер"*. У тому ж листі археолог-музейник радив П. Курінному більше звертати увагу на *"не дуже міцне здоров'я"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 56а, арк. 147–148зв.]. 15 березня 1924 р. археолог і музейна діячка Валерія Козловська (1889–1956) повідомляла, що *"вчора поховали Г. Г. Павлуцького – помер од запалення легенів"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/25, арк. 4]. У листі від 23 березня 1926 р. про те, що занедужав на грип, згадував директор Одеського історико-археологічного музею Сергій Дложевський (1889–1930) [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/5, арк. 4], а наприкінці 1928 р. історик потрапив до лікарні з *"маловідомою хворістю – лимфогранулоз брюховини"* й бідкався: *"...відновлююся дуже помалу... тут майже не знають як її лікувати, справа тягнеться, а я почуваю себе майже цілком хворим. Надзвичайно прикро й сумно!"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 11]. У січні 1927 р. археолог-музейник Юрій (Георгій) Крисін (1884 – після 1953) клопотав перед директором ВМГ про працевлаштування, *"чтобы была возможность мне выехать из Херсона. Причина – вредность сырого климата Херсона для моего здоровья, застарелый бронхит с признаками бронх. астмы настойчиво заставляет искать путей для выезда. Пожалуйста, помогите мне устроиться в Киеве, где климат и условия жизни, верно, будут благоприятнее для меня..."* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/27, арк. 1–1зв.]. Музейний діяч і мистецтвознавець Кость Мощенко (1876–1963) *"дістав на Дніпробуді⁹ рецидив ішіасу (запалення сидального нерву)"* і змушений був у серпні 1927 р. лікуватися у Києві [Яненко, 2019а, с. 391]. В одному з останніх листів В. Ляскоронського (1859–1928) від 7 грудня 1927 р. також йшлося про проблеми зі здоров'ям: *"Повідомляю Вас, що я захворів (грип) й не можу виходити из кимнати, я лежу в ліжку і мене обліпили горчишниками. Мабуть, кілька днів прийдеться сидіти вдома і нікуди не тиняться, да к тому ж й погода: [скажена] – заверюха"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 18, арк. 12]. 29 квітня 1928 р. завідувач відділу письма та друку ВМГ Павло Попов (1890–1971) повідомляв керівництву: *"27 квітня я повернувся з лікарні. Хоча лікарі мене й попереджували, щоб я одразу не приймався за справи... і мені стало два рази погано (серд. припадка). Тому я й сьогодні почуваю себе погано і взагалі думки просити про відпуск для остаточного вилікування"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 5]. 16 грудня 1928 р. про тимчасову непрацездатність Попова повідомила дружина Віра: *"Павел Николаевич просит сообщить Вам, что со вчерашнего дня он лежит больной. Приглашенный вчера врач констатировал грипп в сильной форме и кроме того болезнь сердца"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 40, арк. 1]. 28 жовтня 1928 р. І. Моргілевський повідомив П. Курінному: *"... на великий жаль сьогодні колегії бути не зможу, бо дуже погано себе почуваю, озноб і підвищена температура. Кілька днів тому прищепив собі віспу і це певно вона відчувається"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 13].

Петро Піневич, археолог, історик, працівник Маріупольського музею краєзнавства, 2 листопада 1929 р. у листі-клопотанні про працевлаштування у Києві писав: *"Справа стає в тому що лікарі примушують мене залишити Маріуполя через мій плеврит"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 39, арк. 3]. Серед документів П. Курінного збереглася й довідка лікаря, видана 22 березня 1930 р. його дочці: *"Дано цю про те, що учениця труд. школи Татьяна Курінна зараз хорує на кір і відвідувати школи не може"* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 12/3, арк. 7]. У вересні 1930 р. *"зовсім занедужав – і насилу ходив"* Б. Пилипенко [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 28]. 7 вересня 1932 р. М. Вайнштейн бідкався через свій емоційний стан: *"... останній час я дійсно погано працюю, у мене просто нема сил, не знаю чим це пояснити... Зараз мені треба видужати (коли це буде можливо), спочити, а там видно буде... Дуже болить голова, тому не продовжую [листа], а так і надсилаю..."* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/11,

⁹ Дніпрогесівська експедиція НКО УСРР (1927–1932).

арк. 5]. Степан Дроздов-Мишківський (1867–1933?), краєзнавець, історик, археолог, колекціонер, один із фундаторів Білоцерківського музею, який 1930 р. переїхав до Черкас, 9 березня 1933 р. писав: *“Зараз я дуже слабую туберкулезом в 3^{ій} стадії”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/16, арк. 2].

Вагомою перевагою міського простору була можливість тримати руку на пульсі подій професійного життя, спілкуватися із колегами в (не)формальній атмосфері. Сконтактувати з колегою у міжвоєнному місті можна було зателефонувавши. Утім один з адресантів П. Курінного скаржився: *“Вас і телефоном не піймаєш, а радіо не маю я, бо мабуть їм Вас можна піймати”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/16, арк. 24]. Часто залишали записки-повідомлення: *“Будь ласка викличіть мене по телефону 1–88 сьогодні”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/5, арк. 2]; *“Прошу П. П. Курінного прийняти мене по справах музейних та особистих”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 18, арк. 5] тощо. 20 травня 1926 р. театрознавцю-музейнику Петрові Руліну (1892–1941) теж не поталанило знайти П. Курінного на робочому місці: *“У понеділок зробив знов спробу Вас побачити, але на жаль не пощастило мені це: навіть довідатися не міг чи скоро Ви повернетесь”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/5, арк. 21]. Міжміський зв'язок забезпечувався телефоном, терміновими й звичайними телеграмами [Яненко, 2019, с. 132–134].

Транспортні комунікації у міському просторі були не найкращими – трамвай не задовольняв усіх потреб. Чимало представників інтелектуальної спільноти висловлювали незадоволення та побоювання щодо цього. І. Олексієв незручним міським сполученням пояснював своє рішення не поспішати з переїздом з Умані: *“Коли б я тепер же переїхав до Києва, моє б становище з дітьми погіршало б, бо Галі довелося б ходити або їздити з Лаври в яку будь трудову українську школу, скажімо, 1-шу аж яких верст 5”* [Яненко, 2019а, с. 387]. Археолог-музезнавець Іван Левицький (1896–1952), що на той час мешкав у Харкові, 30 листопада 1931 р. повідомляв: *“Прийхати зараз до Києва не можу, тільки що повернувся з експедиції, і буквально знаходжусь на вулиці, мушу за 15 верст щодня діставатися на ночівлю”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/18, арк. 1].

Міжміський зв'язок забезпечувався залізничним сполученням і пароплавами. 8 грудня 1924 р. П. Курінний надіслав поштівку дружині та М. Рудинському: *“Пишу з дороги. Вже проїхали Полтаву, але не доїхали до Харкова. Подорож моя досить приємна... Цілу ніч спали розкішно – у вагоні тепло і вільно”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 53/12]. 1930 р. із Харкова було *“легче добути пляцкарту”* до Чернігова, ніж до Києва [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 28]. Актуальними були труднощі із квитками. Борис Безвенглінський (1893–?), археолог, геолог, краєзнавець і музейний діяч, 23 липня 1939 р. застерігав адресата: *“Имей в виду только, что в Киеве, говорят, трудно достать билет на пароход”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/6, арк. 10]. Складніше було дістатися до невеликих населених пунктів. 31 березня 1926 р. із Бердичева надійшов лист, автор якого скаржився: *“Протягом першої частини квітня буду «сиднем сидеть» в Бердичеві бо ґрунтові дороги наші не велять їх міряти – болото”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/5, арк. 6].

Незважаючи на всі перепони у справі подолання відстаней, інтелектуали їздили у відрядження задля здійснення наукової роботи – ходити в архіви, опрацьовувати музейні колекції, брати участь у конференціях тощо.

Можливість зупинитися у Лаврському музеї (ВМГ) виглядала доводі привабливою як для українських колег, так і дослідників із РСФРР і БСРР. 9 вересня 1925 р. історик мистецтва, член-кореспондент Російської академії наук (РАН) Дмитро Айналов (1862–1939) писав: *“...я с женой выезжаем из Москвы в среду (12 авг.¹⁰) в Киев, и будем 13 числа. И я прошу Вас не отказать мне в помещении на несколько дней, за что буду крайне признателен”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/3, арк. 1]. Філолог, теоретик літератури й текстолог Володимир Перетц (1870–1935) 9 червня 1926 р. клопотав про квартирування професора візантиніста-археолога

¹⁰ Ймовірно, автор листа зробив опіску і йдеться про вересень.

Олексія Дмитриєвського (1856–1929): “...прохаю Вас умістити його в кімнатці біля помешкання П. М. Попова” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 38, арк. 3], а 28 червня 1927 р. про гостювання історика, член-кореспондента РАН Сергія Рождественського (1868–1934): “Прохаю Вас, чи не могли б Ви умістити його в кімнатці для осіб, що приїзять до Київа? Будь ласка, подбайте, щоб оцей гість знайшов собі притулок в Лаврі” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 38, арк. 1].

Наприкінці 1926 р. мистецтвознавець і музейна працівниця Марія Щепотьєва (1893–1974), яка на той час працювала в Харкові, посила про житло на час опрацювання музейних колекцій у Києві: “Дуже Вас прошу пустити мене знов до Вашої лаври. На цей раз не буду довго зловживати Вашою гостинністю, як я це роблю завжди, бо більше, як на тиждень, мене не відпускають” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/5, арк. 3].

13 квітня 1927 р. про тимчасовий “притулок” під час відрядження клопотав завідувач науково-дослідної секції Укрнауки НКО УСРР Володимир Баланін (1883–?): “Я маю намір приїхати на Великдень до Київа і прошу повідомити, чи вільна той покій, про який Ви казали, що можна там у Вас в Лаврі зупинитися” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 53/10, арк. 14]. Працівниця відділу релігійного побуту Державного історичного музею у Москві Євгенія Муратова квартирувала у ВМГ у травні 1927 р. У листі від 2 червня вона дякувала П. Курінному за гостинність і доброту: “Искренно благодарю Вас и вспоминаю Лавру с самыми хорошими чувствами. Не могу не сказать, что здесь, в Москве, я еще острее ощущаю всю необычайную красоту обстановки вашей жизни...” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 34, арк. 1]. У червні 1927 р. “протягом трьох днів користувався помешканням” у ВМГ із дозволу директора Феодосій Камінський (1888–1978), краєзнавець, археолог, музейний і громадський діяч із Миколаєва [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/6, арк. 12]. 14 липня 1927 р. до П. Курінного надійшов лист із Мінська від наукового секретаря історично-археологічної комісії Інбілкульту історика-археографа Дмитра Довгяла (1868–1942): “Згодна науковай командируйцы Інст. Белар. Культуры я мею на мэце прыехаць 25^{га}–26 ч/м у Киеў для працы у Вашым Музеі і інш. кіеўских дряўнесховах. І было б вельмі пажадана, каб Вы ... знайсці мажлівасьць даць мне кутов з ліжкам где б прытуліцца на тыждень ня больше...” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/6, арк. 16–17]. 11 квітня 1928 р. із проханням тимчасового квартирування звертався С. Таранушенко: “По справах доведеться мені переїздити через Київ десь між 18/IV до Вінниці о “опять же обратно” через кілька днів і мабуть не без того, що треба буде застряти у Київі на кілька день. Чи не дозволите Ви з ласки своєї переночувати ті кілька ночів у Лаврі?” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 45, арк. 8]. 5 червня 1928 р. із Ленінграда найшов лист від історика-богослова Миколи Серебрянського (1872–1940): “... Не найдете ли возможным предоставить мне место в Экскурс. базе, для остановки на 7 дней, на время с вечера 17^о июня? Я бывший профессор Московской Академии, теперь служу в Славянском отделении библиотеки Академии Наук. В Киев еду для научных занятий, но не по командировке – для личной работы. Так как сейчас в Киеве у меня нет знакомых, то очень Вы меня обязали бы, если бы нашли возможным дать мне приют на этот непродолжительный срок моей остановки в Киеве, безразлично, на каких условиях и в какой внешней обстановке...” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 6].

Працівник Чернігівського історичного архіву та науково-дослідної кафедри історії України при ВУАН Павло Федоренко (1880–1962) 4 липня 1928 р. звертався з “великим” проханням: “Два місяці (серпень–вересень) я хочу використати для наукової праці у Київі: я вивчаю монастирське господарство і хочу переглянути архівні фонди київських монастирів, що містяться в заповіднику... чи не можна мені було б притулитися в якій небудь келії у Лаврі, щоб «пыль веков от хартій отряхнув», спокійно використати вільний час для наукової праці?” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 8].

У липні 1928 р. інспектор охорони пам’яток культури Укрнауки НКО УСРР Василь Дубровський (1897–1966) клопотав про розміщення в Києві мистецтвознавця Дмитра Гордєєва (1889–1968): “Дуже прошу Вас дати на 2–3 доби приміщення в екскурсбазі чи десь в іншому

місці проф. Дм. П. Гордієву, який їде нині до Києва” [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/7, арк. 9].

24 липня 1930 р. мистецтвознавець, пам’яткоохоронець і музейний діяч Федір Шміт (1877–1937) писав Петрові Курінному у справі проживання під час відрядження Кіри Большевої (1893–1942): *“Научная сотрудница ГИМ и Петергофских дворцов-музеев Кира Александровна Большева, специально занимающаяся прикладным искусством и фабричным художественным производством, в начале сентября намерена провести несколько времени в Киеве для ознакомления с киевскими музеями. Я очень прошу Вас, если это только возможно, дать ей возможность прожить эти несколько дней в Лавре – мне говорят, что Вы в Лавре можете быть гостеприимны”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 18].

Щоденною практикою представників інтелектуальної спільноти була понаднормова праця, нефіксований робочий час і перенавантаження. 8 січня 1931 р. І. Левицький, на той час працівник Волинського науково-дослідного музею, писав: *“У відділі – інтенсивне готування до відкриття і лабораторна праця забирає у добу щоденно по 10–12 год. Участь в експедиціях минулого року мені, не дивлячись на попереднє погодження, зараховують в 2^х місячний профвідпуск. Хоч і було відповідне роз’яснення Сектору науки, але ж ситуація змушує поки що мовчати”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/10, арк. 1–1зв.].

Утім навіть за умови інтенсивної праці й вирішення щоденних проблем у містян залишався час і на відпочинок. Листування лише частково дає можливість географічно локалізувати місця дозвілля інтелектуалів міжвоєнного періоду, зокрема С. Таранушенко відновлював сили в санаторію № 19 “Горняк” (Кисловодськ) [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 45, арк. 13], а влітку 1928 р. мистецтвознавець і музейна діячка Ївга Спаська (1891–1980) місяць лікувалася в Одесі [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 44, арк. 1]. Хтось проводив *“свого професійного відпуску в Умані...”*, місті, що 1925 р. *“з усіх боків”* справляло на адресанта *“сумне враження”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 56а, арк. 159–160]. Атмосферного листа з кримського відпочинку (*“г. Алушта Крым, Красная горка дача Корчак-Чепурковской”*) надіслав Петрові Курінному очільник Київської губполітосвіти Андрій Вінницький 16 серпня 1924 р.: *“Сижу в Алуште и с нетерпением ожидаю конца, что бы ехать в Киев. Соскучился здорово. Вполне наслаждаюсь солнцем, морем и виноградом. Немного плоховато насчет еды – дороговато”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/3, арк. 2]. Наприкінці липня 1932 р. Валерія Козловська і Микола Ткаченко (1892/1893–1965) запрошували Петра Курінного відпочити в с. Райки, де якраз закінчувалися археологічні розкопки: *“Киньте Лавру і Київ та їзжайте до нас... хоча б дня на два”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/25, арк. 29].

Товариш П. Курінного В. Леонов запрошував його відпочити зі сім’єю неподалік містечка Ржищів: *“Місто надзвичайно чудове. Наш «волшебний замок» з башнею стоїт серед ліса під крутою горою, ми прозвали його «Ласточкино гніздо». З башні відкривається чудовий ландшафт: внизу стелеться Дніпро з озерами та рукавами, а далі тягнуться ліса... Власник цього будинку був присяжний повірений – поляк, кажуть багатий, а зараз це все перейшло в лісництво... Забійрай дружину і дитину їдьте до нас на дачу, покупаетесь в Дніпрі і взагалі полюбуєтесь природою... Вільних кімнат у нас багацько, так що ти міг би тут і працювати”* [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 53/10, арк. 10–11].

Дах над головою, наявність роботи, спілкування в родинному й професійному колах, можливість відпочити аж ніяк не позбавляли інтелектуалів усіх буденних негараздів. Щодень містяни клопотали про хліб насущний, інколи голодували, стикалися із браком коштів на найнеобхідніше. 27 лютого 1920 р. антрополог-етнограф Олександр Алешо (1890–1922) писав у листі до Петра Курінного, який тоді очолював музей в Умані: *“... вирішив на деякий час покинути Київ – бо тут і холодно а найголовніше не має що їсти. Мінімум який би міні був потрібен на місяць з моєю семьею це 30 000 карб, ясно що цих грошей не виробити. Правда тут цікаво було б залишитись, як в культурному центрі України, проте ще таку зиму як ця пересидіти не можливо... Між иншим з Києва збирається багато тікати, варто було б їх залучити*

до Умані, і тоді там можна було б очолити «Народний університет»...» [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/1, арк. 1].

8 серпня 1924 р. свій лист-клопотання про працевлаштування Курінному, який вже керував музеєм у Києві, надіслав Евтропій Мазуренко: "... моє становище дуже кепське, жалювання не підбільшують і так мені приходится переживати такі скудні моменти і так я працюю працюю і нічого не маю..." [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 53/10, арк. 2]. М. Касперович, що мав марні сподівання затриматися у Криму на тривалий час, у листі з містечка Новий Світ від 14 березня 1927 р. із жалем повідомляв: "Крила моїх стремлінь приборкані. Поміч грошова, на яку я надіявся ... до цього часу не надійшла... і я примушений здати позицію. Я живу буквально на останні карбованці..." [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/23, арк. 5]. Художник-реставратор просив знову зарахувати його до штату ВМГ і виділити позичково кошти на переїзд, бо "зовсім прожився" [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/23, арк. 5зв.]. У листах до Зінаїди, дружини Петра Курінного, надісланих наприкінці 1927 р. – на початку 1928 р. із будинку Максиміліана Волошина, Касперович бідкався: "Ми застряли на зиму в Коктебелі – ще ніколи не було таких затруднень з роздобуванням їжі як цей рік – не знаєм як і переживем. Просимо Вас наши дрова забрати і вислати нам за них гроши, по розцінці, які є на дрова тепер, в чим ми цілком покладаємось на Вас" [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/23, арк. 7]; "Я с семьею переживаю исключительно трудное время в Крыму – в кооперативе нельзя достать ни одной карточки, ни крупы. В Феодосии на базаре картофель 1.50 кило" [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/23, арк. 8].

19 травня 1928 р. Курінний отримав емоційного листа від своєї учениці Лесі, якій викладав у Першій українській трудовій школі в Умані: "Мені потрібна робота – яка це байдуже, хоч і охоронником – аби дала змоги нормального матер'яльного життя..." [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 53/10, арк. 17]. Студентка поліграфічного факультету Київського художнього інституту плакала: "... в «КУбучі»¹¹ – на Хрещатику – гуркіт-порох, обставини для вчення не можливі, до того щоденна турбота за хліб – хоч би! – т. ж я Пет. Петрович гарячу страву їм не дуже часто. Взагалі життя не веселе, гірке! ... Буває що днями без хліба нема у кого з товаришок позичити, так голодна і сидиш! ... не дуже на пустий шлунок попишеш" [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 53/10, арк. 18–20].

Улітку 1930 р. Б. Пилипенко, описуючи умови свого відрядження з метою вилучення предметів музейного значення, повідомляв: "Зараз їду на Свінськ. Ще на дорогу вистачить, але на обід на завтра – вже не буде. Коли від Вас не буде грошей на продовження роботи то обмежусь випадковими знімками і примушений буду виїхати на Київ" [Яненко, 2019, с. 133].

С. Дроздов-Мишківський у березні 1933 р. просив у П. Курінного допомоги: "...голодаю. Надсилка Вами грошей мене піддержить до теплих днів" [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 28/16, арк. 2].

Очільник Кабінету антропології та етнології ім. Ф. Вовка Анатоль Носов (1883–1941) 9 листопада 1930 р. клопотав про служника-опрятника ВУАК Ніфонта Горовенка: "Коротко кажучи – справа в тім, що Горивенко, (здається таке його прізвище), працюючи вже кілька місяців у ВУАКу і маючи помешкання в Лаврі, примушений платити за помешкання, комунальні послуги та ще й за дрова, – одержуючи платні 30 крб. на місяць, рахуючи відрахування. Робітник, оскільки я можу судити, бачучи його майже щодня, він гарний, акуратний з'являється в свій час на роботу, сумлінно виконуючи її, а в той же час поставлений в умови матеріальні дуже важкі, які йому не в силу нести. Очевидно буде примусиний покинути цю службу й шукати чогось іншого. Мені б здавалося – шкода згубити гарного робітника і чи не можна б подбати про полегшення йому умов мешкальних, паливних тощо? Він так щиро каже: «я болію», «я просто страдаю» від оцих матеріальних злиднів, що варто б звернути на це увагу..." [НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 29–29зв.].

¹¹ Комітет покращення побуту учнів і студентів.

У листах до П. Курінного зафіксовано й таке явище буденного життя робітників розумової праці, як пайкування, запровадження якого на початку 1920 р. радянською владою було вимушеним заходом через катастрофічне і жалюгідне тогочасне становище інтелігенції, що перебувала на межі виживання [Коляструк, 2015, с. 223]. 26 березня 1930 р. археолог і музейний діяч Сергій Гамченко (1860–1932) клопотав перед Петром Курінним про збереження академпайку: *“Як давній (з 1886 р.) науковий робітник (мається категорія – карточка № 3055 ВУКСВу), я із 1921 р. одержую академдопомогу. Розмір допомоги в біжучому році зменшиться (замість 34 тепер 31 крб. на місяць) і по чуткам можливо, що з квітня допомога зовсім препиниться. Між тим для мене академдопомога була і є дійсно допомога: Наприклад тепер, крім утримання в ВУАКові (170 крб. на місяць), иншого заробітку по своїм підірваним хвористью силам і віку (70й рік) не маю й не можу мати, а на моєму утриманні троє дорослих (73 р., 50 р. і 45 р.). Скасування академдопомоги поставить під загрозу все моє існування. Тому прошу Вас допомогти аби не позбавили й надалі академзабезпечення, базою клопотання можна рахувати 44 р. праці по археології, багато ... дослідів в різних місцевостях України, 100 наукових робот (друкованих і в рукопису) і коло двох десятків учнів – археологів в різних округах України”*[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 56а, арк. 164–164зв.].

Через фінансові труднощі інтелектуали інколи змушені були позичати гроші на щодень, продавати “щось непотрібне”, просити про відтермінування оплати за помешкання тощо. Наприкінці липня 1926 р. П. Курінний отримав листа із проханням розрахуватися з боргами: *“Гадаю, що трьохмісячного відпочинку, який я, по вірній моїй доброті, Вам і Вашому любому музеєві дав – досить. – Мене в цим місяці надто припекло вже: і борги давні треба строчно платити, і дружина лікується, і подоходний налог за три місяці заплатив 33 крб. Стан дуже скрутний. Тому я прошу дуже сер’йозно, аби Ви вжили всіх заходів і виплатили б мені як може швидко крб. 100 з загального боргу музейного й Вашого. Решту я знову тоді чекатиму 3 місяці... Прошу вірити, що аби не надто скрутний стан, я б не турбував Вас, аж поки Ви самі не надумались платити...”*[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/5, арк. 17].

Улітку 1928 р. І. Олексієв повідомляв П. Курінному про візит до заповідника незнайомця: *“... приходив до Вас ніякись – Бобок (Червоноармійська 81), якому ви доручили продати музейний інструмент – старий баян – добивався Вашої адреси, але я не сказав, і він просив переказати Вам, що за інструмент пропонують 85 крб, і запитує, чи продавати за цю суму”*[Яненко, 2019а, с. 394].

29 липня 1930 р. Р. Заклинський дякував П. Курінному, що той дозволив затримати платню: *“Тепер повідомляю Вас, що я недавно надіслав на адресу музейного городка всю суму, що з мене належала за помешкання та компослуги за весь час, коли я фактично жив в музейному городкові... Дякую Вам, що досі почекали з оплатою квартирі. Дійсно, тоді мені було важко оплатити цю суму, а тепер дуже легко”*[НА ІА НАН України, ф. 10, спр. 55/9, арк. 20–20зв.].

Листи, надіслані П. Курінному протягом 1920–1930-х років, – своєрідна антологія буденного життя тогочасної інтелектуальної спільноти в місті. Відверто чи завуальовано, опосередковано чи прямо адресанти розповідали про щоденні проблеми, просили допомоги, клопотали про покращення побуту, ділилися емоціями тощо. У повідомленнях, що їх отримував очільник музейної інституції від друзів, колег та/або знайомих, зафіксовано, передовсім, відголоски житлової кризи міжвоєнного міста та спроби вирішити “квартирне питання” через облаштування нежитлових приміщень. Адже, незважаючи навіть на віддаленість націоналізованих монастирських приміщень від тодішнього центру Києва й незручне транспортне сполучення, чимало представників інтелектуального співтовариства прагнули оселитися у Лаврському музеї (ВМГ).

Дописувачі згадували про поточні ремонти й умеблювання приватних помешкань і робочих місць, вологість та низькі температури осінньо-зимового періоду, справи з опаленням й іншими комунальними послугами. Адресанти часто розповідали про проблеми зі здоров’ям, спричинені як неідеальними умовами життя/праці, так і непорозуміннями в колективі. Вони

хворіли на інфекційні захворювання (застида, грип, туберкульоз, віспа, кір), запалення легень, плеврит, бронхіт, астму, серцеву недостатність; стикалися із психологічними проблемами й емоційними травмами; практикували щеплення.

Вагомою перевагою міського простору була можливість тримати руку на пульсі подій професійного життя, спілкуватися з колегами в (не)формальній атмосфері, квартирувати під час наукових відряджень. У листах до П. Курінного відобразилися такі щоденні практики представників інтелектуальної спільноти, як нефіксований робочий час, відновлення сил у відпустках, спілкування у родинному й професійному колах.

Водночас адресанти закарбували своє складне матеріальну становище, фінансові проблеми, брак харчів тощо. Лист О. Алешо – свідчення голоду початку 1920-х років, а прохання про допомогу від С. Дроздова-Мишківського корелюється з Голодомором 1932–1933 рр.

Детальний розгляд листів до П. Курінного – підстава зчитати певну об’єктивну “матрицю” матеріальних і соціальних параметрів життя інтелектуала в міжвоєнному місті, узагальнити множинність особистих доль, що уможливило подальші контекстуальні студії зазначеного історичного періоду.

ЛІТЕРАТУРА

Гришин А. Д. (2002). Відомості про співробітників Заповідника (20–30-ті роки): Історична довідка // Лаврський альманах. – Вип. 7. – С. 47–52.

Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014 / ред. П. П. Толочко. (2015). – Київ: АДЕФ-Україна. – 668 с.

Коляструк О. А. (2010). Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя / ред. В. М. Даниленко. – Харків: Раритети України. – 386 с.

Коляструк О. (2015). Інтелігенція УСРР у 1920-ті роки: повсякденне життя / ред. В. М. Даниленко. Друге видання. – Харків: Раритети України. – 404 с.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 12/3. – 50 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 18. – 57 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/1. – 2 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/3. – 2 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/16. – 7 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/18. – 2 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/20. – 14 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/23. – 9 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/24. – 3 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/25. – 30 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 28/27. – 5 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 34. – 2 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 37. – 7 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 38. – 4 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 39. – 5 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 40. – 3 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 41. – 7 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 44. – 2 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 45. – 13 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 53/10. – 26 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 53/12. – 7 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/3. – 7 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/4. – 9 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/5. – 27 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/6. – 33 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/7. – 30 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/9. – 30 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/10. – 7 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/11. – 10 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/16. – 28 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 55/18. – 14 арк.

НА ІА НАН України. – Ф. 10. – Спр. 56а.

Олексюк І. М., Моргун Г. Г. (2010). Висновки комісії з остереження території Києво-Печерської лаври у 1926 р. // Лаврський альманах. – Вип. 25. – С. 154–167.

Принь О., Принь М. (2015). Листування у науковому співтоваристві: три листи Олександра Якубського до Петра Курінного // Матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Вип. 19. – С. 261–266.

Романова О. (2019). Становлення музейної єгиптології України: лист С. В. Доніча до П. П. Курінного // Український історичний журнал. – № 2. – С. 161–171.

Станиціна Г. О. (2007). Сторінки життя родини Курінних в Умані 1900–1930-х рр. // Ант. – № 19. – С. 191–200.

Яненко А. (2016). Святогівський філіал Державного історико-культурного заповідника “Всеукраїнський музейний городок” // Науковий вісник Національного музею історії України: Матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення. – Вип. 1. – Ч. І. – С. 230–234.

Яненко А. С. (2018). “Не зупиняйтесь ні перед якими перепонами, намагаючись здобути вищу освіту”: кадрові питання у Лаврського музеї культів та побуту // Всеукраїнському музейному городку 1920-х рр. // Могиллянські читання. – Київ. – С. 86–90.

Яненко А. С. (2019). Історія одного відрядження: листи Бориса Пилипенка до Петра Курінного як джерело з історії формування колекції Всеукраїнського музейного городка // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали сімнадцятої міжнародної наукової конференції (28 травня – 1 червня 2019 р.). – Київ. – С. 129–134.

Яненко А. С. (2019а). “Ой ще й дуже довго треба чистити «авгієві конюшні»”: листи Івана Олексієва до Петра Курінного як джерело з історії музейного життя Києва 1920-х рр. // Сіверщина в історії України. – № 12. – С. 385–398.

REFERENCES

Hryshyn, A. D. (2002). Vidomosti pro spivrobotnykiv Zapovidnyka (20–30-ti roky): Istorychna dovidka. *Lavrskiy almanakh*, 7, 47–52 (in Ukrainian).

Tolochko, P. P. (Ed.). (2015). *Instytut arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1918–2014*. Kyiv: ADEF-Ukraina, 668 pp. (in Ukrainian).

Koliastruk, O. A. (2010). *Intelihentsiia USRR u 1920-ti roky: povsiakdenne zhyttia*. V. M. Danylenko (Ed.). Kharkiv: Rarytety Ukrainy, 386 pp. (in Ukrainian).

Koliastruk, O. (2015). *Intelihentsiia USRR u 1920-ti roky: povsiakdenne zhyttia. Druhe vydannia*. V. M. Danylenko (Ed.). Kharkiv: Rarytety Ukrainy, 404 pp. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 12/3. 50 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 18. 57 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/1. 2 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/3. 2 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/16. 7 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/18. 2 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/20. 14 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/23. 9 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/24. 3 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/25. 30 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 28/27. 5 ark. (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. F. 10. Spr. 34. 2 ark. (in Ukrainian).

- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 37. 7 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 38. 4 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 39. 5 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 40. 3 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 41. 7 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 44. 2 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 45. 13 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 53/10. 26 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 53/12. 7 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/3. 7 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/4. 9 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/5. 27 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/6. 33 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/7. 30 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/9. 30 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/10. 7 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/11. 10 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/16. 28 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 55/18. 14 ark. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*. F. 10. Spr. 56a. (in Ukrainian).
- Oleksiuk, I. M., & Morhun, H. H. (2010). Vysnovky komisii z ostezhennia terytorii Kyievo-Pecherskoi lavry u 1926 r. *Lavrskyi almanakh*, 25, 154–167 (in Ukrainian).
- Pryn, O., & Pryn, M. (2015). Lystuvannia u naukovomu spivtovarystvi: try lysty Oleksandra Yakubskoho do Petra Kurinnoho. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 19, 261–266 (in Ukrainian).
- Romanova, O. (2019). Stanovlennia muzeinoi yehyptolohii Ukrainy: lyst S. V. Donicha do P. P. Kurinnoho. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 161–171.
- Stanytsina, H. O. (2007). Storinky zhyttia rodyny Kurinnykh v Umani 1900–1930-kh rr. *Ant*, 19, 191–200 (in Ukrainian).
- Yanenko, A. (2016). Sviatohivskyi filial Derzhavnogo istoryko-kulturnoho zapovidnyka “Vseukrainskyi muzeinyi horodok”. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: Materialy shchorichnoi mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: statti, publikatsii, povidomlennia*, 1(1), 230–234 (in Ukrainian).
- Yanenko, A. S. (2018). “Ne zupyniatys ni pered yakymy pereponamy, namahaiuchys zdobuty vyshchu osvitu”: kadrovi pytannia u Lavrskoho muzei kultiv ta pobutu // Vseukrainskomu muzeinomu horodku 1920-kh rr. *Mohylianski chytannia*. Kyiv, 86–90 (in Ukrainian).
- Yanenko, A. S. (2019). Istoriia odnogo vidriadzhennia: lysty Borysa Pylypenka do Petra Kurinnoho yak dzherelo z istorii formuvannia kolektsii Vseukrainskoho muzeinoho horodka. *Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaiemodii. Materialy simnadtsiatoi mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (28 travnia – 1 chervnia 2019 r.)*. Kyiv, 129–134 (in Ukrainian).
- Yanenko, A. S. (2019a). “Oi shche y duzhe dovho treba chystyty «avhiievi koniushni»”: lysty Ivana Oleksiieva do Petra Kurinnoho yak dzherelo z istorii muzeinoho zhyttia Kyieva 1920-kh rr. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 12, 385–398 (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 30.07.2019
прийнята до друку 24.09.2019

**THE LETTERS TO PETRO KURINNYJ:
AN ANTHOLOGY OF DAY-TO-DAY IN THE INTERWAR CITY**

Anna YANENKO

*National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve,
Lavrska Str., 9, 01015, Kyiv, Ukraine, e-mail: pudovkina@ukr.net*

The article introduces the “alive” sketches of everyday life from the subject-spatial environment of the intellectuals’ existence in the interwar city, reflected in the letters to an archaeologist, ethnographer and museum worker Petro Kurinnyj, for scientific use. Senders were talking about day-to-day problems, asking for help, soliciting for improvement of living conditions, etc. First of all, echoes of the housing crisis of the interwar city and attempts to solve the housing problem through usage of not habitable space are recorded in the letters, received by the head of the museum institution from friends, colleagues and/or acquaintances. The addressers referred to the ongoing repairs and furnishing private residences and workplaces, humidity and low temperatures during the autumn-winter period, the issues with heating and other utilities, often mentioned the health problems caused by both non-ideal living/working conditions and misunderstandings with colleagues, etc. A significant advantage of urban space was the ability to keep an eye on professional life events, to communicate with co-workers in (non)formal atmosphere. The possibility of lodging in the Lavra Museum (since 1926 the All-Ukrainian Museum Town) during scientific trips facilitated researchers’ academic mobility. In the letters to Petro Kurinnyj different daily practices of the intellectual community in the interwar period are depicted: overtime work and unlimited work time, burdening with tasks, recuperation and vacations, communication in family and professional circles. At the same time, the senders wrote down their difficult financial situation, pecuniary problems and, time to time, lack of food. A detailed review of the letters to Petro Kurinnyj through micro-historical optics enables further contextual studies on the history of the intellectual community in the interwar city.

Key words: Petro Kurinnyj, intellectual community, everyday life, housing problems, history of archeology, city, UkrSSR, 1920’s–1930’s.